

KS. MACIEJ BAŁA

RYS BIOGRAFICZNY I BIBLIOGRAFIA PRAC ŚP. KS. PROF. DR. HAB. KAZIMIERZA KŁOSKOWSKIEGO

Ks. Kazimierz Kloskowski urodził się 20 sierpnia 1953 roku w Gdańsku, jako najmłodszy z czworga dzieci Leona i Anny z domu Weyer. Po ukończeniu nauki w VI Liceum Ogólnokształcącym w Gdańsku wstąpił do Biskupiego Seminarium Duchownego w Gdańsku Oliwie. Świecenia kapłańskie przyjął 18 grudnia 1977 roku z rąk biskupa gdańskiego Lecha Kaczmarska. Uzyskał magisterium z teologii za pracę *Nauka o Logosie w dziełach Filona z Aleksandrii i w hymnie Prologu Czwartej Ewangelii*, napisaną pod kierunkiem ks. dr. Grzegorza Gólskiego.

Po święceniach kapłańskich rozpoczął pracę duszpasterską w parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Sopocie. Z uwagi na wybitne zdolności ks. Kazimierz Kloskowski we wrześniu 1977 roku został skierowany na studia specjalistyczne do Warszawy.

W latach 1978-1981 studiował na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (dziś Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego). Dyplom magistra filozofii (specjalność: filozofia przyrody) uzyskał w 1981 roku na podstawie pracy *Koncepcja abiogenezy w pracach Reinharda W. Kaplana*, a stopień doktora filozofii w 1984 roku na podstawie rozprawy *Rola przypadku w genezie życia*. Obie prace zostały przygotowane pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Sz. W. Ślaga.

Rada Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej ATK na podstawie dorobku naukowego oraz książki *Zagadnienie determinizmu ewolucyjnego. Studium biofilozoficzne*, ocenionych przez prof. dr. hab. L. Kuźnickiego (biologia), prof. dr. hab. A. Synowieckiego (filozofia nauk przyrodniczych) i ks. prof. dr. hab. Sz. W. Ślagę (filozofia przyrody) na kolokwium

habilitacyjnym 6 grudnia 1990 roku nadała ks. Kazimierzowi Kloskowskiemu stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych (specjalność: filozofia przyrody), zatwierdzony przez Centralną Komisję Stopni Naukowych 30 września 1991 roku. Pismem Rektora ATK z dnia 30 marca 1995 roku został powołany na stanowisko profesora nadzwyczajnego ATK.

Od 1985 roku pracował na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej ATK w ramach prac zleconych, a od 1987 jako adiunkt. W latach 1987-1991 był sekretarzem Rady Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej ATK. Od 1992 roku był kierownikiem Katedry Historii i Filozofii Nauki i opiekunem Koła Naukowego Studentów Filozofii Przyrody, a od 1996 roku kierownikiem Katedry Filozofii Przyrody. Od 1993 pełnił funkcję prodziekana Wydziału, a od 1996 roku prorektora ATK. Od 1992 roku był członkiem Polskiego Towarzystwa Filozoficznego i Towarzystwa Naukowego KUL, a od 1996 roku - Komitetu Biologii Ewolucyjnej i Teoretycznej PAN. Poza pracą na ATK wykładał od 1983 roku: logikę ogólną, ogólną metodologię nauk, filozofię przyrody i filozofię Boga w Gdańskim Seminarium Duchownym. Od 1992 roku prowadził też cykliczne wykłady w Mazurskiej Wszechnicy Nauczycielskiej w Olecku z filozofii Boga, antropologii i teorii poznania, od 1987 w Gdańskim Instytucie Teologicznym - filii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w Gdańsku, od 1993 w Pomezjańskim Kolegium Teologii i Wyższym Seminarium Duchownym w Elblągu z filozofii Boga i przyrody, a od 1994 roku na Wydziale Filozoficznym Towarzystwa Jezusowego w Krakowie z biofilozofii.

W latach 1984-1991 pełnił funkcję redaktora naczelnego i technicznego „Miesięcznika Diecezjalnego Gdańskiego” wydając 31 zeszytów. Od 1983 roku należał do zespołu redakcyjnego „Studiów Gdańskich”, a od 1992 roku „Studia Philosophiae Christianae”. W 1996 roku został wybrany na stanowisko zastępcy redaktora naczelnego „Studia Philosophiae Christianae” oraz na współredaktora serii *Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*.

Doceniając zasługi ks. Kazimierza dla archidiecezji gdańskiej ks. arcybiskup Tadeusz Gocłowski, metropolita gdański mianował go w 1996 roku kanonikiem honorowym Kapituły Archidiecezji Gdańskiej.

Dorobek naukowo-badawczy ks. prof. Kazimierza Kloskowskiego koncentruje się na zagadnieniach z pogranicza biologii, filozofii biologii i biofilozofii, genetyki i bioetyki. W szczególności zajmuje się:

- a) analizami epistemologiczno-metodologicznymi teorii abiogenezy (sposobami ich weryfikacji, falsyfikacji, oceną ich wartości logiczno-metodologicznej),

- b) różnymi aspektami zagadnienia determinizmu abiogenezy i procesów ewolucyjnych (rolą przypadku, problemem celowości i stochastyczności), a także istoty życia,
- c) analizami metodologicznymi możliwości powiązania ewolucji i kreacji, ewolucjonizmu i kreacjonizmu,
- d) problematyką genetyczną, biologii molekularnej i bioetyczną związaną z inżynierią genetyczną (manipulacjami genetycznymi).

Z przytoczonego powyżej zyciorysu naukowego wynika, iż ks. Kazimierz był zafascynowany fenomenem życia. Jako filozofa przyrody interesowała go niezwykle tajemnica, której nie da się do końca wyjaśnić nawet w oparciu o tak rozwinięte nauki przyrodnicze, jak biologia czy fizyka. W swojej ostatniej książce *Filozofia ewolucji i filozofia stwarzania* ks. Kazimierz napisał: *niezwykle rzadko podejmuje współczesny człowiek próbę zdefiniowania samego życia. (...) Od dawna natomiast fascynuje go ogromna różnorodność form żywych oraz ich bogactwo*¹. Tej naukowej fascynacji życiem oddał się w pełni. Wystarczy przeglądnąć ile publikacji poświęcił filozoficznym problemom związanym z powstaniem życia. Jak starał się uwrażliwiać swoich słuchaczy i czytelników na podstawowy szacunek dla życia - tego niezwykłego daru - który swoje ostateczne źródło ma w Bogu. Ks. Kazimierz był przykładem człowieka dynamicznego, pełnego życia i sil twórczych. Nawet w szpitalu, w swojej ciężkiej chorobie, gdzie ciągle walczył przeciw śmierci, był pełen życia i nadziei. Snuł plany, projekty, mobilizował innych, dopytywał się o nowe publikacje. W żadnym momencie nie było widać rezygnacji z walki o życie. Interesował się tym, co dzieje się w Seminarium Duchownym, pytał się jak sprawy mają się w Warszawie, interesował się życiem, które nadal toczyło się wokół niego, mimo iż sam już w nim nie mógł czynnie uczestniczyć.

Doświadczając kruchości życia ludzkiego w jakże ciężkiej chorobie, ks. Kazimierz jeszcze mocniej odkrywał życie, które swoje źródło ma w Bogu. A chodzi o życie według Ducha, nie tylko o to biologiczne, związane z funkcjonowaniem naszego organizmu czy naszej psychiki - ale o życie Boga w nas, które staje się podstawą dla życia wiecznego po naszej śmierci. *Ja jestem życiem* (J 11, 25), powiedział o sobie Jezus, a w innym miejscu Ewangelii według św. Jana czytamy: *Kto we Mnie wierzy, ma życie* (J 6, 47). Wiara daje życie. Niejednokrotnie dopiero choroba i cierpienie pozwalają w pełni odkryć, jak wielkim darem jest dla nas

¹ K. Kloskowski, *Filozofia ewolucji i filozofia stwarzania. Między ewolucją a stwarzaniem*, t. 1, Warszawa 1999, s. 249.

wiara, zasada i postawa tego innego życia. Ks. Kazimierz we wspomnianej już, ostatniej swojej książce pisał: *nauki przyrodnicze ze swej istoty nie są w stanie podjąć się w ogóle jakiegokolwiek rozstrzygnięcia zagadnienia duszy, nie są po to, by „bronić” bądź „zaprzeczać” jej istnieniu. Przyrodnik bowiem może co najwyżej -- stwierdzić, że człowiek jako żywa istota wyewoluowała z tzw. stworzeń niższych. (...) Natomiast niewątpliwie, człowiek traktowany jako „miejsce” istnienia duszy stanowi domenę teologii². Dusza jest miejscem tego przedziwnego spotkania, gdzie życie ludzkie zaczyna uczestniczyć w życiu samego Boga. Tak jak życie biologiczne jest w dużym stopniu nadal wielką tajemnicą, o ile bardziej to życie pochodzące od Boga, gdy już nie ja żyję, lecz żyje we mnie Chrystus (Gal 2, 20).*

Kiedy człowiek zostaje ogołocony ze wszystkiego, z sił do pracy, możliwości działania, z uczestniczenia w codziennych obowiązkach, kiedy spotyka go niezwykle cierpienie, można przyjąć różne postawy: buntu - dlaczego Pan Bóg dopuszcza na mnie takie cierpienie, rezygnacji z życia czy całkowitego zamknięcia się w sobie. Nieraz powraca to uporczywe pytanie, na które może do końca tutaj na ziemi nie ma odpowiedzi - dlaczego? Dlaczego mnie? Dlaczego choroba i śmierć dotknęła ks. Kazimierza? Czy można dać jednoznaczną odpowiedź, dlaczego tak się dzieje? Chyba nie. Tutaj na ziemi ostateczne wyjaśnienie tajemnicy zła i ludzkiego cierpienia nie jest do końca możliwe. Istnieje nawet pokusa przyjęcia rozwiązania najbardziej prostego: „cierpisz, ponieważ zgrzeszyłeś, Bóg chce Ciebie nawrócić”. Hiob ze Starego Testamentu ukazuje, jak wielkim uproszczeniem jest takie rozumowanie.

Z tym pytaniem o obecność i wytłumaczenie cierpienia w świecie ks. Kazimierz zetknął się z pewnością o wiele wcześniej, niż sam został dotknięty bolesną chorobą. Interesując się zagadnieniami związanymi z genetyką nie mógł nie stawiać sobie pytania chociażby o obecność i odpowiedzialność za choroby genetyczne. Może pytał się nieraz jak uczniowie Pana Jezusa patrząc na człowieka ślepego od urodzenia: *кто згрешыл, że się urodził niewidomym - on czy jego rodzice?* (J 9, 2). Jako odpowiedź warto jeszcze raz zacytować słowa ks. Kazimierza: *Gdy człowiek stawia tego typu pytania, oskarża Pana Boga o cierpienie, choroby, to faktycznie nie oskarża Boga, ale swoje osobiste wypaczone o Nim pojęcie. Przecież Bóg Stwórca jest Dobrem Absolutnym i sam już pomyśl, że Jego Dobroć mogłaby być w najmniejszym stopniu skażona, jest wewnętrznie sprzeczny. (...) Wobec takich faktów, czy człowiek oskarża o to*

² Tamże, s. 280.

*Boga-Stwórcę czy też nie, zazwyczaj przyjmuje się trzy postawy: albo człowiek godzi się, że niestety jest wiele zła na świecie, albo człowiek udaje, że tego zła nie widzi, albo zbiera w sobie siły naukowe, duchowe, fizyczne, żeby pokonać owo zło*³. Ks. Kazimierz przyjął trzecią postawę - wszystkie swoje siły: duchowe, intelektualne i fizyczne angażował, aby nie poddać się złu i cierpieniu.

Dla ludzi wierzących odpowiedzią, jaką Bóg Ojciec daje na pytanie o tajemnicę cierpienia, jest cierpienie jego Umiłowanego Syna Jezusa Chrystusa. Jego męka, śmierć i zmartwychwstanie są wielkim dziełem zbawczym, przez które zostaliśmy odkupieni. Może więc pytanie, które tak spontanicznie ciśnie się na usta: „dlaczego zło i cierpienie?“, należy zastąpić innym: „za kogo mogę to cierpienie ofiarować?“ Jak złączyć je z cierpieniem samego Zbawiciela na krzyżu. Tak też czynił ks. Kazimierz. Kiedy przychodziłem do niego w czasie choroby, bardzo często powtarzał: „cierpię, i nie wiesz jak bardzo. Nikomu nie życzę takiego cierpienia, nawet największemu wrogowi, ale zawsze je chce przyjąć i ofiarować za innych: za swoich bliskich, za kleryków, księży, Kościół”. Może dopiero po własnej śmierci dowiemy się, ile ks. Kazimierz swoim cierpieniem wysłużył nam łask. Ile mu zawdzięczamy, nie tylko jako profesorowi, wykładowcy, duszpasterzowi czy bliskiemu z rodziny, ale ile nam ofiarował dzięki bólowi, który złączył z cierpieniem Chrystusa - dla nas.

Ks. Kazimierz zmarł po długiej i ciężkiej chorobie 13 października 1999 roku. Mszy św. żałobnej w Bazylice Archikatedralnej w Gdańsku Oliwie w dniu 16 października, która licznie zgromadziła rodzinę, przyjaciół, współpracowników i uczniów zmarłego, przewodniczył i słowo Boże wygłosił ks. bp Zygmunt Pawłowicz. Po Mszy św. trumna ze zwłokami ks. Kazimierza została złożona w grobie rodzinnym na cmentarzu Srebrzysko w Gdańsku Wrzeszczu.

Niniejszy XII tom „Studiów Gdańskich” dedykowany jest śp. ks. prof. dr. hab. Kazimierzowi Kloskowskiemu, długoletniemu członkowi kolegium redaktorskiego. Większość artykułów napisali Jego nauczyciele, koledzy, współpracownicy i uczniowie.

³ Tamże, s. 217.

PUBLIKACJE

A) Monografie

1. *Hipercykl jako model abiogenezy*, w: *Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*, red. M. Lubański i Sz. W. Ślaga, Warszawa 1985, t. VII, s. 257-280.
2. *Przypadek jako czynnik abiogenezy*, „*Studia Philosophiae Christianae*”, XXI (1985) nr 2, s. 39-78.
3. *Metodologiczne uwarunkowania kreacjonizmu naukowego*, „*Miesięcznik Diecezjalny Gdański*”, XXX (1986) nr 10-12, s. 423-445.
4. *Nauka o Logosie w dziełach Filona z Aleksandrii i w hymnie Prologu Czwartej Ewangelii*, „*Studia Gdańskie*”, 1986, t. VI, s. 313-352.
5. *Rola przypadku w genezie życia*, w: *Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*, red. M. Lubański i Sz. W. Ślaga, Warszawa 1986, t. VIII, s. 85-237.
6. *Zagadnienie determinizmu ewolucyjnego. Studium biofilozoficzne*, Gdańsk 1990.
7. (z Sz. W. Ślaga), *Neopanspermia alternatywą abiogenezy?*, w: *Z zagadnień historii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*, red. M. Lubański i Sz. W. Ślaga, Warszawa 1991, t. XIII, s. 109-156.
8. *On the problems of the purposefulness of biological evolution*, „*Theoria et Historia Scientiarum*”, 4 (1994), s. 51-66.
9. *Między ewolucją a kreacją*, Warszawa 1994.
10. *Mysł kreacjonistyczna w polskich ośrodkach filozoficznych*, w: *Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*, red. M. Lubański i Sz. W. Ślaga, Warszawa 1995, t. XV, s. 227-271.
11. (z A. Lemańską): *Empiriologiczna teoria nauk szczegółowych*, w: *Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*, red. M. Lubański i Sz. W. Ślaga, Warszawa 1995, t. XV, s. 183-226.
12. *Bioetyczne aspekty inżynierii genetycznej. Wybrane problemy*, Warszawa 1995.
13. *Determinism, indeterminism and autodeterminism of evolutionary processes*, „*Theoria et Historia Scientiarum*”, 5 (1996).

14. *Zagadnienie początków życia – problem wciąż otwarty*, „Łódzkie Studia Teologiczne”, 6 (1997), s. 17-33.
15. *School and Teachers Tendency of Education in Poland. A Humanists Reflections*, w: *Mission and Strategy of a University*, Gdańsk 1997, s. 21-40.
16. *Wokół ewolucji biologicznej. Refleksje z zakresu filozofii przyrody*, w: *Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*, red. K. Kloskowski, M. Lubański, Warszawa 1998, t. XVI, s. 6-50.
17. *Powołanie nauczyciela do pedagogizacji siebie i swoich działań*, Olecko 1998.
18. *Filozofia ewolucji i filozofia stwarzania: Między ewolucją a kreacją*, Warszawa 1998, t. I, *Pogodzone bliźniaki. Rzecz o ewolucji i stwarzaniu (Dla studentów i innych poszukujących)*, Warszawa 1998, t. II.
19. *Uwarunkowania metodologiczno-historyczne naukowego obrazu świata*, w: *Filozoficzne i naukowo-przyrodnicze elementy obrazu świata*, red. A. Latawiec, A. Lemańska, Warszawa 1998, s. 23-37.
20. *Wiek XX stuleciem biologii. Refleksje filozofa przyrody*, w: *Filozoficzne i naukowo-przyrodnicze elementy obrazu świata*, red. G. Bugajak, K. Kloskowski, A. Latawiec, Warszawa 1999, t. II, s. 100.

B) Artykuły i komunikaty naukowe

1. *Koncepcja abiogenezy w pracach Reinharda W. Kaplana*, w: *Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*, red. K. Klósak, M. Lubański i Sz. W. Ślaga, Warszawa 1983, t. V, s. 103-150.
2. *Teoria abiogenezy w ujęciu Hansa Kuhna*, w: *Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*, red. M. Lubański i Sz. W. Ślaga, Warszawa 1984, t. VI, s. 269-287.
3. *Wokół współczesnej problematyki kreacjonizmu*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, XXVIII (1984) nr 7-9, s. 205-214.
4. *Koncepcja biogenezy Manfreda Eigena i Hansa Kuhna*, w: „Zeszyty Naukowe Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi. Biologia”, 1987 nr 7, s. 113-131.

5. *Wokół struktury nauk biologicznych*, „Studia Philosophiae Christianae”. XXIII (1987) nr 2, s. 187-198.
6. *Kilka uwag na temat syntetycznej teorii ewolucji*, „Studia Philosophiae Christianae”, XXIV (1988) nr 1, s. 193-201.
7. *Problem kreacji i kreacjonizmu w ujęciu Kazimierza Klósaka*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, XXXII (1988) nr 1-3, s. 81-89.
8. *Próba klasyfikacji i charakterystyki teorii we współczesnych naukach o przyrodzie i człowieku*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, XXXII (1988) nr 10-12, s. 370-387.
9. *Chance as a Factor of Abiogenesis*, w: *The Origin of Life Abstract the Sixth ISSOL Meeting and the Ninth International Conference*, Prague 1989, s. 323-324.
10. *Przypadek w genezie Życia*, „Studia Philosophiae Christianae”, XXVI (1990) nr 2, s. 163-168.
11. *Syntetyczna teoria ewolucji a neutralizm i punktualizm*, „Studia Philosophiae Christianae”, XXVIII (1992) nr 1, s. 31-51.
12. *Profesora Kazimierza Klósaka koncepcja kreacjonizmu*, „Studia Philosophiae Christianae”, XXVIII (1992) nr 2, s. 61-75.
13. „Scientific” creationism — reception of the theory in Poland, „Studia Gdańskie”, 1992, t. VIII, s. 150-163.
14. *Wybrane problemy inżynierii genetycznej. Część pierwsza: Przyrodniczy aspekt zagadnienia*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, XXXVI (1992) nr 4-6, s. 138-151.
15. *Wybrane problemy inżynierii genetycznej. Część druga: Bioetyczny aspekt zagadnienia*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, XXXVI (1992) nr 7-9, s. 243-254.
16. *Omówienie pracy „Zagadnienie determinizmu ewolucyjnego. Studium biofilozoficzne”*, „Edukacja Filozoficzna”, 1992.
17. *Cel i wyjaśnianie celowości ewolucji*, „Studia Gdańskie”, 1993, t. IX, s. 257-265.
18. *Święty Albert Wielki z Lauingen jako przyrodnik i myśliciel*, „Universitas Gedanensis”, 9 (1993), s. 25-39.
19. *Ewolucjonizm syntetyczny teorią wielu teorii*, „Studia Philosophiae Christianae” XXIX (1993) nr 1, s. 87-99.

20. *Genom ludzki. Wyobrażenia a stan faktyczny badań genetycznych*, „Studia Philosophiae Christianae”, XXX (1994) nr 1, s. 130-139.
21. *Teoria nauki w ujęciu profesora Bolesława Józefa Gaweckiego*, „Universitas Gedanensis”, 11 (1994), s.10-21.
22. *Bioetyczne problemy inżynierii genetycznej*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Gdańskiej”, 511 (1995) nr 1, s. 7-17.
23. *O naczelnej zasadzie etycznej relacji: Człowiek i środowisko*. „Humanistyka i Ekologia”, 1995, s. 107-111.
24. *Antropological conditions of the sozology*, w: *I Diritti fondamentali dell'uomo e dell'ambiente*, red. R. Sobański, S. Tafaro, Warszawa 1995, s. 123-130.
25. *Antropologiczne uwarunkowania sozologii*, „Studia Philosophiae Christianae”, XXXI (1995) nr 2, s. 91-104.
26. *Poglądy filozoficzne profesora Szczepana Witolda Ślagi*, „Studia Philosophiae Christianae”, XXXII (1996) nr 1, s. 11-36.
27. *Różnorodność i jedność życia*. „Studia Philosophiae Christianae”, XXXII (1996) nr 1, s. 169-190.
28. *Bioethical aspects of genetic engineering*, w: *Peculiarity of Man as a Biocultural Species*, red. A. Wiercińska, Warsaw 1996, s. 95-102.
29. *„Scientific” creationism in Poland*, „Folia Baeriana”, 6 (1996).
30. *Zagadnienia ewolucji człowieka. Współczesne koncepcje antropogenezy*, „Śląskie Studia Teologiczne”, 1996.
31. *Genetic Engineering – A Technique of the Future: is it a Threat or a Hope?*, „Dialogue and Universalism”, 6 (1996) nr 8-9, s. 115-125.
32. *Is the essence of life a natural or philosophical problem? Methodological and epistemological notices*, „Analecta Husserliana”, 1996.
33. *Science and the Scientific Reality. An Attempt to Find an Adequate Strategy of the Biological Research*, w: *University for Humanist Studies*, Utrecht 1997, s. 145-155.
34. *Bioethical Interpretations of Genetic Manipulation*, „Dialogue and Universalism”, 7 (1997) nr 7-8, s. 141-147.

35. *Bioethical Interpretations of Genetic Engineering*, w: *Veterinary Biotechnology Management in Central-Eastern Europe*, Warsaw 1997, s. 156-167.
36. (z S. Czalejem), *Analogiczne poznanie Boga w ujęciu biskupa profesora Bohdana Bejze*, „Łódzkie Studia Teologiczne”, 7 (1998), s. 51-102.
37. *Does biotechnology need bioethics?*, „Studia Philosophiae Christianae”, XXXV (1999) nr 1, s. 5-17.

C) Skrypty i podręczniki

1. *Filozofia przyrody*, Gdańsk 1990.
2. *Filozofia Boga*, Gdańsk 1991.

D) Inne publikacje

Prace popularnonaukowe

1. *Kreacjonizm a granice poznania*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, XXX (1986) nr 7-9, s. 327-340.
2. (z K.Kucharczykiem), *Refleksje na temat „nowych pojęć struktury chemicznej i biologicznej” sformułowanych przez E.B.Cohena*, „Kosmos”, XXXVI (1986) z. 4, s. 591-598.
3. *Wieloaspektowy wymiar „stwarzania” w Sumie Teologii św. Tomasza z Akwinu*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, XXXI (1987) nr 10-12, s. 435-443.
4. *Ewolucja i kreacja — próba pewnego uogólnienia*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, XXXII (1988) nr 4-6, s. 191-205.
5. (z K.Kucharczykiem): *Reflections on the subject of „New Concepts of Chemical and Biological Structure”, formulated by E.B.Cohen*, w: *Z zagadnień historii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*, red. M. Lubański i Sz. W. Ślaga, Warszawa 1988, t. X, s. 241-249.
6. *Stochastyczność procesu ewolucyjnego*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, XXXIII (1989) nr 10-12, s. 230-235.
7. *Kleryków należy traktować poważnie czyli partnersko*, „Novellae Olivarum”, XXX (1990) nr 59, s. 36-39.

8. *Bioetyczne aspekty eksperymentów medycznych. Transplantacje — nadzieje i zagrożenia*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, XXXV (1991) nr 10-12, s. 319-328.
9. *Nieuchwytnie życie*, „Przegląd Katolicki”, LXXXI (1993) nr 9, s. 1, 10-11.
10. *The chance and the prebiotic evolution*, „Studia Philosophiae Christianae”, XXX (1994) nr 2, s. 163-169.
11. Hasła: epigeneza, fizykalizm, opis naukowy, pangeneza, pankosmizm, pansomatyzm, preformizm, relacjonizm, struktura, systematyka, typ, typologia, w: *Słownik pojęć filozoficznych*, red. W. Krajewski, Warszawa 1996.
12. *Pierwszeństwo etyki i bioetyki przed genetyką*, „Znak”, XLVIII (1996) nr 12, s. 75-81.
13. *Genetyka, bioetyka i edukacja bioetyczna*, w: *Ziemia domem człowieka*, red. J. L. Krakowiak, Warszawa 1997, t. II, s. 39-47.

Recenzje

1. Kenneth G. Denbigh, *Świat i czas*, tłum. J. Mitelski, Warszawa 1979, „Studia Philosophiae Christianae”, XVI (1980) 2, s. 216-217.
2. Albert Nalczadzjan, *Intuicja a odkrycie naukowe*, tłum. I. Bukowski, Warszawa 1979, „Studia Philosophiae Christianae”, XVII (1981) nr 1, s. 218-220.
3. J. Strzałko, M. Henneberg, J. Piontek, *Populacje ludzkie jako systemy biologiczne*, Warszawa 1980, „Studia Philosophiae Christianae”, XVIII (1982) nr 1, s. 236-238.
4. Rupert Sheldrake, *A New Science of Life. The Hypothesis of Formative Causation*, London 1981, „Studia Philosophiae Christianae”, XIX (1983) nr 1, s. 195-198.
5. Werner Holzmüller, *Makromolekule als Träger von Lebensprozessen*, Berlin 1981, „Studia Philosophiae Christianae”, XIX (1983) nr 2, s. 236-237.
6. Albrecht Unsöld, *Evolution kosmischer, biologischer und geistiger Strukturen*, Stuttgart 1981, „Studia Philosophiae Christianae” XIX (1983) nr 2, s. 237-241.

7. *Evolution Now. A century after Darwin*, ed. by J. M. Smith, London 1982, „Studia Philosophiae Christianae” XXI (1985) nr 1, s. 215-218.
8. Francis Crick, *Life itself. Its origin and nature*, London - Sydney 1982, „Studia Philosophiae Christianae”, XXI (1985) nr 1, s. 218-223.
9. Franz M. Wuketits, *Biologische Erkenntnis. Grundlagen und Probleme*, Stuttgart 1983, „Studia Philosophiae Christianae”, XXI (1985) nr 2, s. 215-218.
10. Peter Medawar, *The Limits of Science*, Oxford 1985, „Studia Philosophiae Christianae”, XXIII (1987) nr 1, s. 227-231.
11. John Losee, *Philosophy of Science and Historical Enquiry*, Oxford 1987, „Studia Philosophiae Christianae”, XXIV (1988) nr 2, s. 161-164.
12. *Evolutionary Process and Theory*, ed. by S. Karlin, E. Nevo, San Diego - Toronto 1986, „Studia Philosophiae Christianae”, XXVI (1990) nr 1, s. 209-210.
13. A. Babloyantz, *Molecules, dynamics and life*, New York - Singapore 1986, „Studia Philosophiae Christianae”, XXVI (1990) nr 1, s. 210-213.
14. *Theories of explanation*, ed. by J. C. Pitt, New York - Oxford 1988, „Studia Philosophiae Christianae”, XXVI (1990) nr 2, s. 154-156.
15. *Evolutionary Biology at the crossroads. A Symposium at Queens College*, ed. by M. K. Hecht, New York 1989, „Studia Philosophiae Christianae”, XXVIII (1992) nr 1, s. 177-180.
16. E. I. Kocinskij, S. A. Orlov, *Filozofskie problemy biologii w ZSRR (1920-1960)*, Leningrad 1990, „Studia Philosophiae Christianae”, XXIX (1993) nr 1, s. 200-204.
17. P. H. Harvey, M. D. Pagel, *The Comparative Method in Evolutionary Biology*, Oxford - New York -- Tokyo 1991, „Studia Philosophiae Christianae”, XXIX (1993) nr 1, s. 204-207.
18. J. M. Dolega, *Kreacjonizm i ewolucjonizm. Ewolucyjny model kreacjonizmu a problem hominizacji*, Warszawa 1988, „Studia Łomżyńskie”, 1993, t. X.

19. T. M. Berra, *Evolution and the myth of creationism*, Stanford 1990, „Studia Philosophiae Christianae”, XXIX (1993) nr 2, s. 196-200.
20. *Explanation and its limits*, ed. by D. Knowles, Cambridge - New York - Sydney 1990, „Universitas Gedanensis”, 9 (1993), s. 122-126.
21. I. Stewart, *Czy Bóg gra w kości? Nowa matematyka chaosu*, tłum. M. Tempczyk, W. Komar, „Universitas Gedanensis”, 11 (1994), s. 106-110.
23. E. O. Wilson, *The diversity of life*, New York - London, 1993, „Universitas Gedanensis”, 14 (1996), s. 122-125.
24. J. Bernard, *Bioétique. Un exposé pour comprendre. Un essai pour réfléchir*, Paris 1994, „Studia Philosophiae Christianae”, XXXII (1996) nr 1, s. 340-343.
25. A. Synowiecki, *Przyrodznawstwo - dzieło ludzi i cząstka kultury*, Gdańsk 1998, „Studia Philosophiae Christianae”, XXXV (1999) nr 1, s. 181-187.
26. S. Rose, *Lifelines. Biology Beyond Determinism*, Oxford - New York 1998, „Studia Philosophiae Christianae”, XXXV (1999) nr 2, s. 222-230.
27. W. Dyk, *Rola praw biologicznych w wyjaśnianiu ewolucyjnym*, Szczecin 1998, „Studia Philosophiae Christianae”, XXXV (1999) nr 2, s. 230-241.
28. W. Balzer, Chr. M. Dawe, *Models for Genetics*, Frankfurt am Main 1997, „Studia Philosophiae Christianae”, XXXV (1999) nr 2, s. 215-222.

Sprawozdania

1. (z D. Sobkowiczem), *Sprawozdanie z działalności Koła Naukowego studentów filozofii przyrody w r. akad. 1978/79*, „Studia Philosophiae Christianae”, XVI (1980) nr 2, s. 247-249.
2. (z D. Sobkowiczem), *Sprawozdanie z działalności Koła Naukowego studentów filozofii przyrody w r. akad. 1979/80*, „Studia Philosophiae Christianae”, XVII (1981) nr 1, s. 252-254.

3. *Sprawozdanie z działalności Kola Naukowego studentów filozofii przyrody w r. akad. 1981/82*, „Studia Philosophiae Christianae”, XIX (1983) nr 1, s. 252-256.
4. *Międzynarodowa Konferencja na temat: Baera współczesna biologia, Tartu 28 II-02 III 1992*, „Studia Philosophiae Christianae”, XXVIII (1992) nr 2, s. 265-266.
5. *Sprawozdanie z pobytu w Czecho-Słowackiej Akademii Nauk w maju 1992*, „Studia Philosophiae Christianae”, XXIX (1993) nr 1, s. 215-216.
6. *XIX Międzynarodowy Kongres Historii Nauki, Saragossa (Hiszpania) 22-29 sierpnia 1993*, „Studia Philosophiae Christianae”, XXX (1994) nr 1, s. 179-180.
7. *Sprawozdanie z posiedzenia Sekcji Filozofii Życia i Biologii -- VI Polski Zjazd Filozoficzny (Toruń 05.09.1995 r.)*, „Studia Teologiczne”, 14 (1996).

E) Przekłady

1. *Wyjaśnianie w nauce*, tłum. z ang. fragmentów książki J. Pitta (ed. by) *Theories by explanations*, New York - Oxford 1988, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, XXXIII (1989) nr 7-9, s. 179-184.
2. J. Bernard, *Bioéthique. Un exposé pour comprendre. Un essai pour réfléchir*, Paris 1994, s. 128. *Bioetyka. Prezentacja stanu badań*, Gdańsk 1995, do użytku wewnętrznego, wydana nakładem własnym tłumacza.

PRACE REDAKTORSKIE

1. Redaktor naczelny i techniczny „Miesięcznika Diecezjalnego Gdańskiego” od tomu XXVIII do XXXV, w latach 1984-91.
2. Członek Komitetu Redakcyjnego „Studiów Gdańskich” od 1982 roku.
3. Członek Komitetu Redakcyjnego „Studia Philosophiae Christianae” od 1991 roku.
4. Zastępca redaktora naczelnego „Studia Philosophiae Christianae” od 1996 roku.

5. Współredaktor (z M. Lubańskim): *Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody* od 1996 roku.